

LA TECNÒPOLIS CATALANA: DE LA TERRA AL CEL DE RAMON CASANOVA I DANÉS

JOSEP M. CORTÈS MARTÍ I FRANCESC ROCA ROSELL

Universitat de Barcelona

Resum

De l'obra escrita de Ramon Casanova i Danés cal destacar *L'hora patronal* i «L'arrancada», dos testimonis del pensament social resultat d'un temps, per mitjà dels quals analitzem el seu discurs, on la ciència i la religió configuren una mirada molt personal de la societat, construint una tecnòpolis menestralista, orgànica, innovadora, tecnocràtica i meritòria.

Paraules clau: tecnòpolis, treball, organització, transcendència, patronal.

Abstract: *Catalan technopolis: from earth to heaven by Ramon Casanova i Danés*

Regarding the written work by Ramon Casanova Danés we must highlight *L'hora patronal* and «L'arrancada», two witnesses of the social thought of the era, through which we analyze its discourse, and in which science and religion configure to form a very personal look of the society, building a technopolis where people performed mechanical jobs. Such technopolis was an organic, innovative, technocratic and praiseworthy one.

Key words: technopolis, work, organization, transcendence, patronal.

Introducció

El novembre de 2013 dins de la «Setmana de la Ciència» va tenir lloc al Museu Etnogràfic de Ripoll la conferència «Un empresari innovador, entre la terra i el cel. La tecnòpolis catalana de Ramon Casanova i Danés», a càrrec del Dr. Josep M. Cortès Martí amb la introducció del Dr. Francesc Roca Rosell, ambdós professors de la Facultat d'Economia i Empresa de la Universitat de Barcelona. Aquesta conferència fou una de les que originà l'exposició temporal «Ramon Casanova i Danés-1892/1968 “El boig de l'Hispano”».

La dissertació s'estructurà en dues parts: el Dr. Roca, prolífic autor de llibres d'economia i articulista habitual de la premsa barcelonina, destacà l'impuls innovador de Catalunya al llarg de la seva història. Confirmà que Ramon Casanova i Danés, com molts catalans universals, contribuï a l'avenç innovador de la humanitat, i el seu motor de reacció n'és una prova.

El Dr. Cortès, especialista en el «pensament organitzatiu català» i autor del llibre *La tecnòpolis catalana 1900-1936, el pensament organitzatiu a Catalunya*, editat per la Universitat Rovira i Virgili, aprofundí en l'aspecte històric i social del personatge campdevanolenc. La seva tesi es fonamenta en què en aquell context de principis de segle xx, a Catalunya hi hagué una sèrie d'autors d'àmbits professionals diversos que proposaren, com féu en el seu dia Ramon Casanova, models de societat fonamentats en la tècnica organitzativa i la innovació tecnològica.

El personatge i el seu temps

Segurament, per a Josep Pla en Ramon Casanova i Danés seria el nostre «homenot». Atent, agut i sensible a innovacions de tota mena. És obvi que prengué partit, i també que «hi digué la seva»: «Per això demanava un dia un car pensador català “*Menys profetes i més aptes*”. Masses discursos, masses *meetings*, massa política, massa savis i pocs constructors.»¹

No va ser pas l'únic. Molts del seus coetanis, homes d'àmbits professionals diversos, proposen els seus models de societat, en els quals tant la interpretació del treball com la forma d'organitzar-lo donen lloc a un nou model de societat: un model en què la tecnologia és la protagonista i se li encarrega de resoldre, amb asèptica objectivitat, el típic conflicte social del capitalisme decimonònic de berguedana, vapor, tissú i colònia industrial.

Automòbil de reacció. Enquadra l'època tecnològica de principis de l'automoció i la innovació que incorpora el nostre autor, precedent de l'automòbil supersònic Bluebird o «Ocell blau», dels anys seixanta.

(Fotografia extreta del llibre Ramon Casanova i Danés - 1892-1968 "El boig de l'Hispano")

Tanmateix, Casanova és un tècnic escolàstic, un empíric de la ciència amb transcendència religiosa. Llegint, amb cadència benedictina, les aportacions del nostre prohoms, participa des d'un primer moment en l'ensulsiada del capitalisme decimonònic i proposa un model de societat molt personal, com la majoria de tots els seus coetanis, bastint també el particularisme del nostre model capitalista. Els dos escrits a partir dels quals fem l'anàlisi són d'una profunditat excelsa, d'un atreviment ingenu, però també de costeruts viarans ideològics. Amb fogositat arrauxada de la Farga sorgeix l'embranchida de *L'hora patronal*, escrit en la seva joventut. «L'arrancada», en canvi, ens embriaga amb els perfums tardorals ripollesos en la seva assenyada maduresa i, dit sigui de pas, aporta certa qualitat literària.

Cel: l'astrolabi d'un home transcendent

El monestir de Santa Maria de Ripoll, una de les universitats més universals de l'Edat Mitjana, la *Universitat dels Pirineus*. L'alçada topomètrica de la comarca no ha estat un obstacle perquè les joies de la ciència escolàstica

passessin pel seu *scriptorium*. Fa a la vora de mil anys que els monjos volien apropar-se a Déu per mitjà de l'observació i la mesura. Un dels seus còdexs, ordenat en quatre llibres, probablement d'origen ripollès —*De Sole, De Luna, De Natura Rerum* i *De Astronomia*—, d'autors diversos entre els quals es compten Jeroni, Plini i Ciril d'Alexandria, és un testimoni de com la ciència recorria els cims i les valls del Ripollès.

Totes les conciències humanes, hom diria que han sigut més o menys vagament ateses d'aquest primitiu principi: Isis i Osiris, Brahma i Vishnú, Geovà i el serpent, Déu i el dimoni, Ormuzd i Abrimàn.²

Ens dóna tota una lliçó de *revelació* per mitjà de la col·laboració humana amb Déu («Nosaltres entenem per *Re·ligió* pràctica la conciència de la col·laboració en l'obra de Déu»),³ en tant que la transcendència és una qüestió d'ordre en què per trobar sentit, orient, ha d'estar subjecta a uns valors que donen significat a la tasca ordenadora de l'home, la qual està lluny de la perfecció, atribut que només pot tenir Déu, el qual ens ho demostra amb la perfecció arquitectònica de l'univers:

Per això nosaltres fariem condició precisa de l'èsser humà, l'arbitrarietat constructiva que és, per altra banda, el seny ordenador. I definiríem l'home aixís: Ésser dotat d'arbitrarietat ordenadora.⁴

La força del monestir es deixa sentir. La ciència d'aquell temps era una ciència ordenadora, amb la intenció d'entendre l'ordre creador. De manera paral·lela, el nostre autor ambiciona posar en el seu lloc corresponent, amb el seu astrolabi que és la raó, els elements astrals que constitueixen el seu món personal. Seguint amb el seu discurs, sobretot a *L'hora patronal*, vol definir els elements que constitueixen l'esfera social en tant ho permet l'astrolabi per l'esfera celeste. Per a ell la perfecció de l'univers és un caos quan no hi ha esforç per entendre'l. La seva mirada escolàstica és una combinació de raó i de fe, un binomi entre empirisme i transcendència.

Sembla ésser una llei universal, una condició *sine qua non* de les coses finides que portin en elles mateixes, i tot a l'hora, els principis de la llur constitució orgànica, les causes determinatives de llur essència, al costat de la feixuga inèrcia universal

que tot ho empeny de nou al caos, exterioritzada en aquells, diguem-ne elements de descomposició, resistències de caotisme.⁵

La transcendència de l'home es cristal·litza per la voluntat d'organitzar la perfecció del caos. I és en aquest punt que el nostre autor, de gran sensibilitat religiosa, expressa la seva transcendència. Casanova personifica la unió d'aquests dos mons en principi contradictoris, però que sens dubte per camins no sempre raonablement explicables es troben i cerca l'harmonia entre raó i fe. I ens fa una proposició en la qual entén la ciència com un art que cerca la perfecció amb l'objectiu d'entendre l'univers. Per tant, segons el nostre autor, nosaltres assolim la revelació en la recerca de l'ordre còsmic, car «El pensament és un univers dintre un altre Univers» i continua dient-nos més endavant

Però, heusaquí que de totes les coses, no més l'home frueix de la possibilitat d'afegir un xic d'arbitrarietat a la ordenació de l'Univers, de col·laborar en l'obra d'aquest Seny Creador qui lluita incessantment contra l'Orb.⁶

Terra: la «seva» tecnòpolis catalana

A Casanova, se'l pot definir com un innovador en termes moderns. No solament per la invenció del motor de reacció, sinó per la seva aproximació al pensament organitzatiu català, el qual fou el resultat d'un esforç racionalitzador per part dels homes que d'una manera o d'una altra defineixen el noucentisme. El 1985 Osvald Cardona en feia esment als *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*. Casanova és, abans de tot, un home del seu temps: un temps de revolucions, un temps d'avenços, un temps de propostes que confia que la nova societat del segle xx ha de ser abans que cap altra cosa una societat equilibrada, fonamentada en el treball racionalitzat, el just reparament de la riquesa i el desenvolupament tecnològic.

- ***Ergòpolis fordista***

Molts dels seus coetanis —Coromines, Gual, Oriol, Mallart, Montoliu, Tallada, Vilaseca, entre altres— interpreten les innovacions organitzatives que van significar les aportacions d'enginyers nord-americans. El pragmatisme de Frederic Winslow Taylor, Henry Ford I, Frank i Evelyn Gilberth és entès com a solucions d'economia política orientades a resoldre el problema

*Aquesta imatge reflecteix les característiques de la indústria catalana, on artesania i estandardització es combinen i de la qual el treball conjunt ha estat un dels fonaments.
(Fotografia extreta del llibre Ramon Casanova i Danés - 1892-1968 "El boig de l'Hispano")*

de l'escassetat. Casanova és conscient que la riquesa s'ha de repartir si el que es desitja és un bon funcionament de la nova societat del noucents: «I cal, simultàniament, fixar d'una manera infrangible el màxim de beneficis dels patrons a fi d'evitar injustícies i indeguts augments de preu dels productes.»⁷ Però també demana una reorganització del treball a fi de resoldre el problema de la desigualtat i el desordre social «Cal que l'obrer es convenci de que comoditats vol dir riquesa i que riquesa vol dir producció, que augmentar la producció és augmentar les comoditats»⁸. Ortodoxament «fordista» precisa el seu model de societat: «En resoldre aqueix punt tres coses caldrà tenir en compte: La Producció en els obrers i el Capitalisme i el Mercantilisme en els patrons.»⁹

Tanmateix, el nostre autor interpreta que «el problema social és menys un problema econòmic que un problema social, és més un problema de repartiment de virtuts que de repartiment de pessetes».¹⁰ Tinguem present que parlem de principis del segle XX, un període històric de grans transformacions d'indole esparxa, que a Catalunya, però sobretot a Barcelona, es va viure amb especial virulència.

Molts obrers han sigut col·laboradors de les iniciatives patronals i tenen dret a tots els respectes, podé a més dels que ara disfruten; però, aquest omplir-se la boca de que ells ho produeixen tot, a la mateixa hora que demanen produir menys i que destrueixen tot lo que poden, i en que s'assassina als que valen més [...].¹¹

Però el més revelador del seu discurs és la proposta en el pensament organitzatiu català d'una *ergòpolis* estructurada a partir dels valors del treball, l'esforç i els resultats, el que diríem avui mèrit i en el seu temps era progrés; el món s'ha d'ordenar amb relació a l'esforç del treball que cada individu desenvolupa en la societat. I diferencia dos tipus d'homes: aquells que les treballen i els que les gaudeixen. Malgrat aquesta defensa aferrissada d'estrats entre el patró, per a ell creador, i l'obrer, per a ell indolent, anys més tard, però, amb to intimista i reflexiu, ja de maduresa, en l'opuscle «L'arrancada» canvia la seva visió en aspectes tan fonamentals com la desigualtat social:

Tinc una visió que encara ara em turmenta, d'unes nenes de vuit anys i deu anys, entrellucades més aviat que no pas vistes, anant, dia darrera dia, a les quatre de la matinada, mal calçades, amb unes faldilles fins als peus, cap a les fàbriques de Molinou, de Pernau, de l'Aran, situades a mitja hora i tres quarts del poble.¹²

*Un rostre trist, tirant a circumspecte alhora que decidit, de l'home madur, al costat de l'home jove temorós que dubta davant de les noves circumstàncies.
(Fotografia extreta del llibre Ramon Casanova i Danés - 1892-1968 "El boig de l'Hispano")*

• *La construcció de progrés*

En plena fogositat ideològica, *L'hora patronal* editat el 1920, es pot considerar una obra de joventut. La conjuntura social d'aquell moment a Catalunya era extremadament delicada: «Malgrat els abusos que hi ha hagut per part de l'element patronal —i en tots els altres elements n'hi han hagut i n'hi hauran— ésser patró és una dignitat»,¹³ ja que: «Volen caminar amb la pròpia empena, volen volar amb les pròpies ales i volen fer seguir un xic de món al darrera d'ells perquè en saben un nou camí bo.»¹⁴ Òbviament, el nostre autor es postula per un model *patronalista* de societat; tanmateix, el seu discurs va un xic més enllà, ja que darrere aquestes paraules s'amaga, tal com exposaven més amunt, el sentit religiós de transcendència: «Tot patró és, necessàriament un arbitrari, un servidor de la construcció.»¹⁵ Per a ell, el treball, la creació, la transcendència, i tal com avui en dia diem, l'emprenedoria, constitueixen els quatre punts d'ancoratge del cigonyal que fan rodolar el motor de la societat:

Són els motors del Progrés, són la locomotora de l'evolució humana, són l'energia que s'integra, són els colonitzadors i els cercadors de minerals, i els constructors de salts d'aigua. Són també els responsables de la civilització i de les coses socials.¹⁶

Els beneficis obtinguts per les empreses durant la Primera Guerra Mundial varen provocar una gran desigualtat i alhora una gran inestabilitat social. A més, en l'àmbit internacional el temor d'una extensió de la Revolució Russa preocupava bona part de l'opinió pública benpensant de tot el continent europeu:

La organització sindical dels obrers —havent-se venut a preu d'un millorament d'estat social absolutament irrealitzable —Rússia sempre per proba— als egoistes per essència, als *meneurs* ineptes, incívils i inhumans, exigeix una organització social internacional dels patrons. És precís, formar un ideal i una literatura de *sindicalisme patronal internacional* i una entitat amb ramificacions i agents de tot el món.¹⁷

L'hora patronal és un document que ens defineix de forma nítida la ubicació de l'autor dins la seva societat. Sens dubte, quan Casanova parla d'un sindicalisme patronal no ho fa amb la veu del gran capital, sinó amb les paraules d'un menestral creient neguitós davant els esdeveniments. I que per tant

se sent obligat amb la *missió* per retrobar l'equilibri, ja que: «En virtut de les organitzacions obreres s'ha creat una força a un costat dels governs i aquests són coaccionats i es desplacen més enllà del punt d'equilibri.»¹⁸ En definitiva, davant l'augment del sindicalisme obrer, Casanova ens proposa que el patró s'organitzi també en un sindicat de tipus patronal. A *L'hora patronal*, amb el seu llenguatge particular d'un tècnic, fa ús de la llei de l'energia cinètica —«quina força viva té per expressió $M \cdot V^2/2$ »—¹⁹ predient que a mesura que el sindicalisme obrer es faci més fort, amb una massa més gran i pesada, la velocitat organitzativa serà menor: «Aumentar M, és disminuir V.» En resum, justifica la creació d'un sindicalisme patronal de tipus internacional per fer de contrapès al moviment obrer (Primera i Segona Internacional), atès que: «S'ha creat una massa industrial de població en relació a la qual seria una greu falta romandre indiferent.»²⁰

Conclusió

El marc social que li va tocar viure, tal com s'ha exposat, va propiciar un discurs molt particular, que va donar com a resultat una aportació més en el pensament organitzatiu català, la qual enquadrem amb aquells autors, com Santiago Valentí Camp, Cebrià Montoliu Togores i Antoni Oriol Anguera, que proposen una societat del treball, de l'ofici, de l'especialitat, allò que s'ha convingut a definir com la societat del treball o «ergòpolis». *L'hora patronal* s'ha d'interpretar dins d'aquestes coordenades. No obstant, si fem una anàlisi del contingut dins del discurs que va tenir en aquell moment, recollit en el llibre *La tecnòpolis catalana*, es pot veure com en aquell moment es debatien diversos models de societat. La incorporació de l'automòbil en la vida quotidiana i l'aplicació del motor d'explosió interna va significar tota una revolució no sols en el transport, sinó també en la configuració de l'espai i la dimensió social de la distància. Tanmateix, hi ha un altre element que passa més desapercebut però que constitueix la columna de la gran revolució social del capitalisme del segle xx. La fabricació en cadena, popularitzada amb els noms de taylorisme, i més en concret fordisme, no sols significa una racionalització del treball, on cada operari treballa en relació amb la seva especialitat i especificitat del lloc de treball, sinó tota una nova organització de la societat occidental, que donà lloc a una modalitat de capitalisme. La *tecnòpolis catalana* del nostre autor es troba molt lligada a les circumstàncies del moment. La seva defensa aferrissada del sindicalisme patronal es pot afirmar que és un precedent de les patronals de les

petites i mitjanes empreses, organitzades en gremis d'ofici. Alhora configura el seu univers per mitjà de quatre institucions: proposa un sindicat patronal, reafirma la menestralia industrial, confirma l'ofici com a font d'aprenentatge i entén el treball com a font de creació. En definitiva, Ramon Casanova i Danés és abans de tot un tècnic, un menestral, que ordena i aplica els coneixements adquirits —el disseny del seu motor el porta a resoldre un problema important dels motors de combustió interna d'aviació, superant el dilema de potència i pes— fins al punt que ho aplica, com ho hem vist, en l'«ordenació» del seu model de tecnòpolis catalana.

Notes

- 1 Ramon CASANOVA DANÉS (1920), *L'hora patronal. El mòbil, la raó, l'acció*, Vic, Impremta de Jeroni Portavella, p. 43.
- 2 *Ibid.*, p. 16
- 3 *Ibid.*, p. 16
- 4 *Ibid.*, p. 16
- 5 *Ibid.*, p. 15
- 6 *Ibid.*, p. 16
- 7 *Ibid.*, p. 47
- 8 *Ibid.*, p. 47
- 9 *Ibid.*, p. 47
- 10 *Ibid.*, p. 41
- 11 *Ibid.*, p. 34
- 12 Ramon CASANOVA DANÉS, «L'arrencada», *Ciclostilat*, p. 1-2
- 13 Ramon CASANOVA DANÉS (1920), p. 34-35
- 14 *Ibid.*, p. 31
- 15 *Ibid.*, p. 41
- 16 *Ibid.*, p. 31
- 17 *Ibid.*, p. 20
- 18 *Ibid.*, p. 50
- 19 *Ibid.*, p. 40
- 20 *Ibid.*, p. 37

